

УДК 37.091.3:37.015.31:784.9

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-207-214

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пішун Сергій Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: peshas56@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5748-6641

У статті розглянуто проблему формування соціальної стійкості особистості молодших школярів в умовах воєнного стану та глобальних викликів сучасності. Обґрунтовано значення комунікативних стратегій як інструменту адаптації та розвитку особистості в кризових ситуаціях. Особливу увагу приділено музичному мистецтву, що розглядається як універсальна мова комунікації, чинник соціально-психологічної підтримки та засіб розвитку колективної взаємодії. На основі теоретичного аналізу визначено сутність соціальної стійкості молодших школярів, окреслено шляхи використання музичного мистецтва в процесі формування здатності їх як особистостей протистояти стресовим і кризовим ситуаціям. Увиражено роль музики в збереженні ідентичності, розвитку емпатії та зміцненні комунікативних стратегій, спрямованих на соціальну інтеграцію та культурний спротив.

Ключові слова: воєнний стан, комунікативні стратегії, музичне мистецтво, молодші школярі, особистість, соціальна стійкість.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство перебуває в умовах масштабних трансформацій, спричинених воєнним станом, глобальними кризами та швидкою зміною соціокультурного середовища. У таких обставинах особливий ваги набуває проблема формування соціальної стійкості особистості, яка є найактивнішою частиною суспільства та водночас найбільш уразливою перед викликами війни, невизначеністю та інформаційним тиском. Особистість стикається із численними викликами: психологічним напруженням, адаптацією до нових освітніх форматів, необхідністю поєднання навчання з волонтерською чи громадською діяльністю, втратою почуття безпеки. У цих умовах важливо не лише забезпечити якісну професійну підготовку, але й сприяти формуванню соціальної стійкості молодших школярів – здатності ефективно функціонувати, зберігати психічне здоров'я та комунікативний потенціал навіть у кризових ситуаціях. У сучасних умовах повномасштабної війни, коли соціальна структура зазнає критичних змін, а психоемоційний стан населення перебуває під постійним тиском, гостро постає проблема пошуку та використання ефективних, невербальних засобів для підтримки та відновлення соціальної стійкості особистості, зокрема молодших школярів.

Традиційні механізми адаптації часто виявляються недостатніми перед проблемою травматичного досвіду, що спричиняє зростання рівня тривожності, відчуття ізоляції та ризику розвитку посттравматичних розладів. За цих обставин музичне мистецтво, що є універсальною мовою спілкування, здатне впливати на глибинні емоційні та когнітивні процеси, набуває особливого значення. З одного боку, музика слугує потужним інструментом психологічної розрядки та емоційної регуляції, з іншого – виступає комунікативною стратегією, що сприяє відновленню порушених соціальних зв'язків, формуванню почуття спільноти та національної ідентичності. Таким чином, недостатньо дослідженою залишається потенційна роль музичного мистецтва не лише як терапевтичного засобу, а саме як цілеспрямованої комунікативної стратегії для формування соціальної стійкості – здатності індивіда ефективно функціонувати, відновлювати зв'язки та зберігати ментальне здоров'я в умовах тривалої воєнної загрози та соціальної дестабілізації.

Особливу роль у цьому процесі відіграють *комунікативні стратегії*, що дають змогу людині вибудовувати діалог, шукати підтримку, взаємодіяти з іншими та інтегруватися в соціум. Одним з найбільш дієвих засобів розвитку таких стратегій є *музичне мистецтво*, яке в кризових умовах виконує не лише естетичну, але й терапевтичну, комунікативну та виховну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом науковці схилиються до того, що музика з її актуалізованими в духовному житті суспільства результатами виявляє найпоширеніші свої соціальні виміри в підсистемі духовної культури. Навчити бачити й розуміти прекрасне, насолоджуватися творами мистецтва є ознакою самодостатньої особистості. Цікавими в цьому контексті є дослідження науковців Т. Алексєнко, Г. Гандзілевської, Н. Захарової, А. Камбур, К. Ковязіної, Т. Науменко, В. Слюсаренко, М. Харитонової, зокрема їхні наукові розвідки щодо різних аспектів соціальної адаптації особистості дитини.

Оскільки тема статті перебуває на стику мистецтвознавства, педагогіки, соціології, вважаємо за доцільне згадати дослідників у цих суміжних галузях.

О. Забужко – праці про національну ідентичність, травматичний досвід та культурний опір (особливо в контексті війни) закладають світоглядний фундамент для розуміння того, чому мистецтво стає необхідним інструментом стійкості.

С. Лучан досліджує музичні потреби аудиторії, що є прямим підґрунтям для розробки комунікативної стратегії, оскільки ефективна комунікація завжди орієнтована на потреби реципієнта.

В. Півоваров вивчає українську культуру та духовну консолідацію суспільства в умовах війни. Його роботи є важливими для обґрунтування того, як саме музика (як елемент культури) перетворюється на соціальну та комунікативну стратегію.

Ю. Чекан аналізує творчість сучасних композиторів, що допомагає зрозуміти, які саме музичні образи та засоби використовуються для підтримки духу та комунікації в суспільстві.

Формулювання мети статті. Полягає в теоретичному обґрунтуванні та розкритті сутності й механізмів використання музичного мистецтва як цілеспрямованої соціокомунікативної стратегії для посилення здатності особистості та суспільства адаптуватися до глобальних викликів, протистояти психоемоційним наслідкам травматичного досвіду та відновлювати соціальні зв'язки в умовах тривалої воєнної агресії.

Виклад основного матеріалу. Обрана для статті тема є надзвичайно актуальною та міждисциплінарною, знаходиться на перетині музикознавства, культурології, соціології комунікацій та психології кризових станів. Її наукова новизна та практична значущість зумовлені необхідністю осмислення тих якісних змін, яких зазнало музичне мистецтво в Україні після початку повномасштабного воєнного вторгнення, перетворившись з елементу культурного дозвілля на активний інструмент соціального управління, психологічного захисту та національного опору.

Поняття соціальної стійкості (resilience) активно використовується в сучасній психології та педагогіці для характеристики здатності особистості долати стресові фактори, зберігати баланс та відновлювати внутрішні ресурси. Дослідники (М. Ungar, В. Werner, І. Бех) визначають соціальну стійкість як комплекс якостей, що забезпечують здатність людини адаптуватися до мінливих обставин, долати кризи та зберігати позитивну ідентичність. Усвідомлення соціальної стійкості як багатовимірної характеристики особистості й спільноти стало ключовим у дослідженнях освіти та психічного здоров'я, особливо в умовах криз і війни.

Музичне мистецтво – не лише естетична діяльність: воно є засобом емоційної регуляції, комунікації й соціальної інтеграції. За висловом виконавчого директора Українського культурного фонду В. Берковського, внесок сфери культури в захист держави є сумірним внеску оборонної промисловості. Основні напрями такої діяльності умовно можна позначити як інформаційний, волонтерський, санкційний, реабілітаційний, дипломатичний [6]. У контексті молодших школярів, які зазнають підвищеного стресу під час воєнного стану, музика може бути системним ресурсом, що посилює внутрішні й зовнішні захисні механізми. Вона є потужним і багатофункціональним соціокультурним чинником, що відіграє критично важливу роль у формуванні та підтримці соціальної стійкості особистості та спільноти, особливо в умовах значних кризових потрясінь. Вона діє як система невербальної комунікації, що здатна оминати раціональні бар'єри і безпосередньо впливати на емоційну сферу, забезпечуючи тим самим необхідний ресурс для соціального виживання та адаптації. Музика виконує функцію емоційної інтеграції, даючи змогу індивідам пережити та соціалізувати травматичний досвід: колективне прослуховування або виконання музики створює простір для катарсису, перетворюючи індивідуальні страждання на спільне, розділене почуття, що значно знижує рівень психологічної ізоляції. Цей спільний досвід слугує каталізатором соціальної когезії (згуртованості), формуючи відчуття приналежності та колективної ідентичності, які є фундаментом соціальної стійкості. Крім того, музика часто використовується як стратегічний маркер, що артикулює національні цінності, історичну пам'ять та волю до опору, перетворюючи пасивне слухання на активний акт громадянської позиції та культурного захисту. Таким чином, музичне мистецтво є не просто терапевтичним засобом, а динамічним соціоінтегративним механізмом, який через створення спільних символічних та емоційних зв'язків зміцнює здатність суспільства зберігати свою цілісність, функціональність та ментальне здоров'я перед обличчям дестабілізуючих зовнішніх чинників.

Зазначимо, що музичне мистецтво в умовах воєнного стану набуває функції не лише естетичного явища, а й потужного *соціально-комунікативного механізму*, здатного підтримувати психологічну рівновагу, згуртовувати суспільство й сприяти формуванню соціальної стійкості особистості. В умовах інформаційної та емоційної турбулентності музика стає засобом осмислення дійсності, формою спільного переживання та колективного самовираження. Війна принесла в нашу державу багато труднощів, але водночас вона ще й об'єднала населення нашої країни задля досягнення спільної мети – перемоги. Не винятком стали і заклади культури, які почали активно брати участь у допомозі Збройним Силам України та мирному населенню [3, с. 161]. З перших днів повномасштабної агресії Росії проти України у 2022 році музичний простір країни перетворився на комунікативну платформу спротиву. Виконавці, композитори, хори, оркестри, волонтерські ініціативи створювали новий символічний дискурс – від фронтових концертів до онлайн-звернень, від народних пісень до сучасних електронних композицій. У цих проявах музика виконувала роль «мови єднання», де кожен звук мав соціально-психологічний підтекст (табл.1).

Особливе значення має феномен *воєнної пісні*, яка поєднує емоційний і смисловий початок, зберігаючи національну ідентичність та зміцнюючи відчуття приналежності до спільної справи. Такі твори, як «*Ой у лузі червона калина*» в сучасному виконанні гурту *Boombox*, композиції «*Стефанія*» (*Kalush Orchestra*), «*Ми з України*» (*PROBASS & HARDI*) або пісні фронтових гуртів типу «*Тартак*» стали не лише культурними, а й комунікативними кодами соціальної єдності. Музика, що є формою колективної комунікації, підвищує рівень психологічної стійкості людини. Вона активізує почуття приналежності до спільноти, формує установки на підтримку, взаємоповагу, співчуття.

Таблиця 1

Механізми впливу музичного мистецтва

1	Психофізіологічна регуляція	Музика впливає на емоції та вегетативну систему: уповільнення дихання, зниження суб'єктивного напруження, регуляція серцевого ритму. Це зменшує «гормональний надлишок» стресу (кортизолу, адреналіну), що створює більш сприятливі умови для адаптивної поведінки. Для молодших школярів такі короткі втручання – прослуховування заспокійливих творів, дихальні музичні вправи або інтенсивні співи «на ентузіазмі» – можуть швидко знизити рівень тривоги та покращити фокус уваги.
2	Емоційний вираз і переробка переживань	Музика дає змогу вербалізувати те, що важко сказати словами. Через тон, мелодію, інтонацію відбувається символічне опрацювання травматичного досвіду, що зменшує емоційний тягар. У груповій музичній діяльності початківці отримують безпечний канал для колективного вираження болю, тривоги чи надії – це сприяє колективному «переживанню» та розподілу емоційних навантажень.
3	Соціальна координація і згуртування	Колективне музикування (хор, ансамбль, барабанні кола) вимагає синхронізації, уваги до інших, спільного контролю темпу й динаміки. Ці процеси тренують навички співпраці, довіри й взаємозалежності – ключові складові соціальної стійкості. Відчуття «ми разом» під час спільної музичної дії значно посилює соціальну підтримку й почуття приналежності.
4	Формування сенсу та наративу	Музичні твори, пісні та спільні музичні акції створюють наративи (історії) – про втрати, опір, надію. Наративи допомагають структурувати досвід, надати йому смислу і цим зменшити відчуття хаосу. Для особистості це важливо: колективні музичні акції можуть формувати спільну ідентичність і сенсову рамку, необхідну для подальших дій.
5	Когнітивні ефекти	Когнітивний вплив музичного мистецтва на особистість є глибоким і комплексним, оскільки музика як універсальний стимул активує практично всі ділянки кори головного мозку, які відповідають за мислення, мову, рух, емоції та виконавчі функції. Цей вплив полягає в оптимізації та вдосконаленні низки вищих пізнавальних процесів.

Музика неабияк важливо вважається унікальним феноменом культури, оскільки вона має виняткову здатність до поєднання індивідуального та колективного досвіду, залишаючись універсальною мовою емоцій і символів. На індивідуальному рівні музичний твір є глибоко особистим переживанням: він викликає внутрішні асоціації, рефлексію і спогади, дає змогу особі зануритися у власний емоційний світ і здійснити психологічний катарсис. Водночас музика блискавично перетворює цей індивідуальний досвід на колективний. Спільне прослуховування, виконання чи участь у музичному дійстві (наприклад, концерт, гімн, ритуальна пісня) створює сильне відчуття спільноти та синхронізації емоційних станів, що є потужним чинником соціальної згуртованості. Ця подвійна здатність забезпечується тим, що музика є універсальною мовою: їй не потрібен буквальный переклад, оскільки її елементи – ритм, темп, тональність і тембр – безпосередньо апелюють до базових людських емоцій та архетипів. Музичні структури та мотиви стають символами культурних, національних чи соціальних ідей, легко засвоюються, передаються через покоління та слугують маркерами ідентичності, дозволяючи людям з різним мовним чи культурним бекграундом відчувати спільний емоційний зв'язок та розділити єдиний соціальний досвід.

Музичне мистецтво чинить багатоаспектний і глибоко інтегративний вплив на соціальну стійкість особистості та спільноти, особливо в умовах соціальної дестабілізації чи воєнних конфліктів. Його роль виходить за межі індивідуальної психології, стаючи потужним соціальним чинником, що відновлює порушені зв'язки.

Насамперед музика виконує функцію соціальної когезії (згуртованості). Колективне переживання музичного контенту, чи то спільне виконання, чи прослуховування пісень, які несуть єдиний емоційний заряд, створює відчуття єдності та приналежності. Цей механізм протидіє соціальній ізоляції та дезінтеграції, які є прямими наслідками криз, і зміцнює колективну ідентичність, яка є основою стійкості нації. Музичні твори виступають засобом маркування та комунікації національних цінностей, перетворюючи абстрактні ідеї опору чи надії на доступні, емоційно насичені символи.

По-друге, музика є важливим регулятором психоемоційного стану суспільства. Вона забезпечує колективний катарсис, дозволяючи людям безпечно виражати й соціалізувати спільний травматичний

досвід. Музика слугує безпечним комунікативним каналом для емоційної розрядки, що є критично важливим для запобігання розвитку масових психотравм і збереження ментального здоров'я. Підтримуючи психологічний баланс, музичне мистецтво прямо впливає на здатність особистості молодших школярів до адаптації та функціонування у стресових умовах, що є сутністю соціальної стійкості.

Таким чином, вплив музичного мистецтва полягає в тому, що воно є динамічною соціокомунікативною стратегією, яка через емоційну та символічну мову відновлює соціальний капітал, зміцнює внутрішні зв'язки і мобілізує ресурси спільноти для збереження цілісності та здатності до життєдіяльності в умовах зовнішньої загрози. Комунікативні стратегії є основоположним механізмом адаптації особистості до динамічного та часто стресового соціального середовища, особливо в кризових умовах. Вони є свідомо обраними або набутими гнучкими системами дій та прийомів, що спрямовані на встановлення, підтримання або зміну взаємодії з оточенням для досягнення бажаного стану соціальної рівноваги та функціональності.

Адаптивна роль цих стратегій полягає в їх здатності регулювати рівень невизначеності та контролю в соціальному полі. За допомогою комунікації особистість може отримувати життєво важливу інформацію для орієнтації в складній ситуації, а також передавати власні потреби та наміри, що зменшує імовірність конфліктів та сприяє співпраці. В умовах стресу чи воєнного стану адаптивні комунікативні стратегії стають критично важливими для психологічного захисту. Це може бути стратегія емоційного вираження (поділ переживань для зменшення внутрішнього тиску), стратегія пошуку соціальної підтримки (спрямована на відновлення почуття приналежності та безпеки) або, навпаки, стратегія конструктивного уникнення (коли особа тимчасово мінімізує спілкування з метою самозбереження та внутрішньої консолідації). Зрештою, ці стратегії є динамічним інструментом саморегуляції, що дозволяє індивіду не просто пасивно пристосуватися, а активно впливати на якість свого соціального життя, забезпечуючи психосоціальну стійкість і відновлюючи свою роль у спільноті (табл.2).

Таблиця 2

Провідні комунікативні стратегії соціальної стійкості особистості

1	Стратегія діалогу	Діалог є фундаментальною комунікативною стратегією, що відіграє критичну роль у формуванні та підтримці соціальної стійкості особистості, особливо в умовах невизначеності, конфліктів чи соціальної травматизації. Діалог виходить за межі простого обміну інформацією; він є двостороннім, активним процесом взаємодії та взаєморозуміння, що має глибокий адаптивний потенціал.
2	Стратегія емпатії	Емпатія як комунікативна стратегія є ключовим складником формування та підтримки соціальної стійкості особистості, особливо в умовах стресу, травми та соціальної невизначеності. Вона виходить за межі простого співчуття, є здатністю до активного, когнітивного та емоційного входження у внутрішній світ іншої людини, щоб зрозуміти її переживання та мотиви з її власної перспективи.
3	Стратегія співпраці	Співпраця як комунікативна стратегія є активним механізмом формування соціальної стійкості, що набуває особливої сили та глибини в інтеграції з музичним мистецтвом, особливо в умовах воєнного стану. Співпраця, визначена як колективна діяльність для досягнення спільної мети, знаходить у музиці ідеальне поле для реалізації.
4	Інтеркультурна стратегія	Інтеркультурність як комунікативна стратегія є базовим механізмом підтримки соціальної стійкості особистості, особливо в умовах воєнного стану, що характеризується внутрішнім переміщенням, міграцією та необхідністю співіснування різних культурних груп. Інтеркультурність передбачає не просто толерантність до відмінностей, а активну, двосторонню взаємодію, діалог і взаємозбагачення між представниками різних культур, спрямовані на створення спільного функціонального простору.

В умовах воєнного стану комунікативні стратегії набувають ще більшої ваги, оскільки особистість опиняється перед необхідністю швидко адаптуватися до нових соціальних і психологічних реалій, дозволяють людині відчувати причетність до спільноти, знаходити емоційну підтримку, координувати спільні дії.

Не можемо не зупинитися на одному з ключових питань, а саме педагогічному потенціалі музики у формуванні соціальної стійкості. В освітньому процесі музика є одним із найефективніших засобів розвитку соціально емоційної компетентності. На уроках музичного мистецтва в початковій школі, у хорових колективах, дитячих ансамблях формуються емпатія, взаєморозуміння, повага до культурних традицій. У період війни педагогічна функція музики поглиблюється: вона допомагає дітям і підліткам пережити стрес, відновити почуття безпеки, відчути власну значущість у спільній справі. Учителі, застосовуючи пісенний матеріал патріотичного змісту, створюють простір духовної підтримки й позитивного мислення. Особливого значення набуває виховання через хоровий спів як форму колективної творчості, що вчить взаємодії, довіри, емоційного співпереживання. Хорові колективи дитячих музичних, загальноосвітніх шкіл і шкільних ансамблів стають моделлю мікросуспільства, де учні вчаться взаємопідтримці та єдності. Музика як

педагогічний ресурс у воєнний час формує в учнівської молоді почуття відповідальності, здатність долати труднощі та зберігати віру в людяність. У педагогічному вимірі музичне мистецтво є засобом виховання громадянської відповідальності й патріотизму. Якщо розглядати мистецьку освіту потужним чинником виховання особистості-патріота і одночасно інструментом інформаційного захисту, то важливими завданнями постає освоєння медіапростору ... інформатизація життя як об'єктивна світова тенденція, що суттєво посилилася в Україні ще й реаліями війни [2, с.186–187]. Саме тому музика в умовах війни – це не розвага, а форма духовного опору, що формує соціально стійку, морально зрілу особистість, здатну підтримувати інших і не втрачати віри в майбутнє.

У період глибоких суспільних трансформацій, спричинених війною, питання формування соціальної стійкості особистості набуває стратегічного значення для освіти, культури й громадянського суспільства. Музичне мистецтво завдяки своїй універсальній мові емоцій та символів відкриває унікальні можливості для розвитку внутрішньої сили людини, її здатності адаптуватися, співпереживати й підтримувати інших. Перспективи використання музики в цьому процесі безпосередньо пов'язані з інтеграцією художньо-терапевтичних, педагогічних і соціальних підходів.

По-перше, важливим напрямом є інституційне впровадження музикотерапевтичних практик у систему освіти та соціальної реабілітації. На базі шкіл, центрів психологічної допомоги, культурних інституцій можуть діяти програми «Музика для стійкості», що поєднують прослуховування, спів, рух і творчі імпровізації. Такі програми особливо ефективні для дітей і дорослих, які пережили втрату, евакуацію або перебували в зоні бойових дій. Музика, як доводять численні дослідження, сприяє формуванню навичок емоційної регуляції та розвитку почуття безпеки – базового елемента соціальної резильєнтності.

По-друге, перспективним напрямом є цифровізація музичного простору як засобу соціальної комунікації. Дистанційні концерти, платформи спільного музикування створюють нові форми участі та взаємопідтримки. Під час війни українські музиканти активно використовують цифрові медіа для трансляції пісень, що несуть надію та силу – прикладом є проекти «*Songs for Ukraine*», «*Хор онлайн*» або благодійні стріми українських виконавців. У майбутньому саме поєднання традиційної та цифрової музичної культури може стати основою для широкої соціальної інтеграції та підтримки психічного здоров'я громадян.

По-третє, необхідно розвивати педагогіку стійкості через музику, що поєднує виховання морально-ціннісних орієнтацій з формуванням емоційної грамотності. У шкільних програмах варто збільшити увагу до тем, які відображають внутрішній світ людини, переживання, емпатію, співпереживання через мистецтво. Учитель музики в цьому контексті стає не лише передавачем знань, а провідником духовного розвитку, наставником, який допомагає дитині усвідомити власну силу, віру й оптимізм.

По-четверте, перспективи застосування музичного мистецтва пов'язані з розвитком громадських ініціатив і волонтерських проєктів. Музичні акції підтримки військових, концерти для переселенців, співочі флешмоби, благодійні фестивалі створюють простір для соціальної єдності, який є надзвичайно важливим для колективного відновлення. Такі ініціативи сприяють не лише моральному піднесенню, а й формуванню спільної культурної пам'яті – основи для подолання травматичного досвіду війни.

По-п'яте, актуальним завданням постає наукове осмислення феномену музичної резильєнтності, тобто здатності особистості через музику відновлювати внутрішню рівновагу та мотивацію до життя. Використання різних мистецьких підходів з урахуванням психологічного фактору, дає можливість вивільнити негативні емоції, котрі залишилися надлишком у підсвідомості, створюючи бар'єр, що поділяє життя на «до» та «після», таким чином унеможливаючи цілісність розвитку особистості та її повноцінного соціального життя [5, с.72].

У перспективі розвиток музичного мистецтва як комунікативної стратегії формування соціальної стійкості має охоплювати три ключові рівні впливу:

1. Індивідуальний рівень – формування внутрішньої гармонії, емоційного балансу, сенсу життя через особисте спілкування з музикою.
2. Соціальний рівень – створення спільнот і колективів, які зміцнюють почуття єдності та підтримки.
3. Культурно-ціннісний рівень – утвердження національної ідентичності, пам'яті, моральних і духовних орієнтирів.

Перспективи використання музичного мистецтва у формуванні соціальної стійкості молодших школярів полягають у розширенні його педагогічного, терапевтичного й соціокультурного потенціалу. Музика здатна не лише лікувати душу, а й формувати відповідального, гуманного та сильного громадянина, який уміє зберігати людяність навіть у найскладніших умовах. Її майбутнє – у поєднанні традиції та інновації, у діалозі мистецтва, освіти та соціальної психології, що разом утворюють простір духовного відродження України.

Висновки. У сучасних умовах воєнного стану музичне мистецтво постає не лише як форма

естетичного переживання, а як потужна *комунікативна стратегія формування соціальної стійкості особистості*. Воно допомагає людині зберігати внутрішню рівновагу, долати тривогу, відчувати єдність із суспільством і нацією. Музика об'єднує, лікує, мобілізує, формує моральні орієнтири та національну свідомість. Водночас ефективне використання вимагає системного підходу: поєднання педагогіки, психології та культурної практики з урахуванням етичних принципів і наявних ресурсів. Через пісню, концерт, хоровий спів чи просту мелодію в навушниках людина отримує досвід співпричетності, емоційної стабільності й духовної підтримки. Музика стає мовою взаєморозуміння, яка долає страх і самотність. Культура та мистецтво є не лише об'єднуючим чинником, що формує та підтримує національну ідентичність наших громадян, але й засобами, за допомогою яких Україна звертається до світової спільноти, демонструє наші надбання та привертає увагу до трагічних проблем, викликаних війною [4, с. 4].

Саме через музику відбувається інтеграція емоційного, духовного та соціального досвіду, що створює підґрунтя для відновлення психологічної цілісності. Музика як мова почуттів здатна впливати на глибинні рівні свідомості, трансформуючи травматичний досвід у творчий імпульс. Вона є засобом соціальної комунікації, який забезпечує діалог між індивідом і суспільством, між минулим і майбутнім, між особистою пам'яттю та колективною свідомістю. У цьому контексті музичне мистецтво стає важливим чинником культурної безпеки та моральної стійкості нації.

Розвиток педагогічних, соціокультурних і терапевтичних практик, заснованих на музиці, відкриває нові перспективи для освіти, психології та громадянського виховання. У педагогічному вимірі музичне мистецтво є засобом виховання громадянської відповідальності, патріотизму, особливо на початковому етапі. Саме тому музика в умовах війни – це не розвага, а форма духовного опору, що формує соціальну стійку, морально зрілу особистість, здатну підтримувати інших і не втрачати віри в майбутнє. Педагогіка музичної стійкості повинна бути спрямована не лише на розвиток естетичного смаку, а й на формування емпатії, саморегуляції, духовної зрілості. В умовах воєнних випробувань саме ці якості забезпечують здатність особистості залишатися людяною, співчутливою й активною. Особливу роль у цьому процесі відіграють спільні музичні практики – хорова діяльність, волонтерські концерти, арттерапевтичні ініціативи, онлайн-проекти, що створюють простір підтримки та взаєморозуміння. Музика стає медіатором миру, діалогу, взаємоповаги. Вона повертає відчуття надії, відновлює віру в добро, сприяє соціальній інтеграції та культурному відродженню. Сьогодні, у часи російсько-української війни, особливої актуальності набувають питання національно-патріотичного виховання дітей та молоді, стають пріоритетними проблеми формування національно свідомої особистості, збереження української ідентичності, формування ціннісних орієнтацій особистості, виховання громадянина-патріота України [1, с. 32].

Отже, *музичне мистецтво є стратегічним ресурсом суспільної стійкості*. Його впровадження в освітній процес початкової школи, культурний і соціальний простір України сприятиме не лише відновленню психоемоційного здоров'я громадян, а й зміцненню гуманітарного потенціалу держави. У майбутньому саме музика здатна стати основою нової культури взаєморозуміння, духовності та миротворчої комунікації – культури, що утверджує силу людяності навіть у найскладніші історичні часи.

Список використаної літератури

1. Дорошенко Т. В. Інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність у сфері освіти і мистецтва в умовах воєнного стану. *Мистецтво та освіта: новачі і перспективи* : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю). Чернігів : НУЧК, 2022. 184 с.
2. Комаровська О. Реалії сучасної мистецької освіти (за результатами опитування педагогічної спільноти). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. № 26, 1. С.179–188.
3. Ладонько Л. С., Федіна Н. М. Шляхи розвитку закладів культури територіальних громад. *Мистецтво та освіта: новачі і перспективи* : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю). Чернігів : НУЧК, 2022. 184 с.
4. Маслікова І. Міжнародне співробітництво у сфері культури в умовах російсько-української війни: культурологічний аспект. *Українські культурологічні студії*. 2023. 1(12). С.4–9.
5. Рябінець Х. Музикотерапія в контексті соціальної реадaptaції та стресостійкості у воєнний період. *Мистецтво у кризові періоди: навчання і терапія* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 86 с.
6. Як сфера культури підтримує Україну від початку війни. New Voice, 2 грудня 2022. URL: <https://life.nv.ua/ukr/lifestyle/kulturniyfront-yak-sfera-kulturi-pidtrimuye-ukrajinu-pid-chas-viyni-50279187.html> (дата звернення: 03.11.2025).

MUSICAL ART AS A COMMUNICATIVE STRATEGY FOR FORMING SOCIAL RESILIENCE OF A PRIMARY SCHOOL PUPIL IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW

Pishun Serhii

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Primary Education Pedagogy and Psychology Chair
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. The article deals with the phenomenon of musical art as an effective communication strategy aimed at forming social stability of the individual in general and primary school pupils in particular in the conditions of martial law. Contemporary Ukrainian society is undergoing large-scale transformations caused by martial law, global crises and rapid changes in the socio-cultural environment. In such circumstances, the problem of forming social stability of the individual, who is the most active part of society and at the same time the most vulnerable to the challenges of war, uncertainty and information pressure, becomes particularly important. The role of music as a means of socio-psychological support, national identity and spiritual improvement of an individual in crises is analysed. It is emphasised that musical art not only performs an aesthetic function, but also acts as a means of social communication, forming value orientations, empathy and a sense of unity. The pedagogical potential of music in the formation of a socially sustainable, patriotically conscious personality is outlined.

The purpose of the article is to theoretically substantiate and reveal the essence and mechanisms of using musical art as a purposeful socio-communicative strategy to strengthen the ability of primary school pupils and society to adapt to global challenges, counteract the psycho-emotional consequences of traumatic experiences, and restore social ties in conditions of prolonged military aggression.

The main methods used in the article are analysis and synthesis of scientific sources to study the impact of musical art as a strategy for social stability of the individual; generalisation of empirical data; analysis of pedagogical experience. The article outlines the prospects for using musical art through the integration of artistic-therapeutic, pedagogical, and social approaches aimed at developing a person's inner strength, their ability to adapt, empathise, and support others.

Results. The study shows that in wartime, music takes on a new functionality – it becomes not only a means of self-expression, but also a way of psychological rehabilitation, emotional stabilisation, and mobilisation of spiritual strength. In the process of analysing contemporary educational and cultural practices, it has been found that participation of primary school pupils in musical and creative activities (singing, playing instruments, listening) contributes to the formation of such important qualities as self-regulation, empathy, tolerance, optimism, social responsibility, social adaptation of the individual and their interaction with the surrounding world, and the development of personal and social competencies.

Originality. Research into the impact of music not in typical stressful situations, but in extreme, traumatic, long-term conditions of full-scale war. Focusing on the specific reactions, needs and adaptation mechanisms that arise during military conflict, rather than simply during crises or disasters. This allows us to identify the unique protective, mobilising and consolidating functions of music. Considering musical art not only as an object of aesthetic perception or a means of music therapy (which are traditional approaches), but specifically as a purposeful, organised, communicative strategy. Research into the mechanisms of transmitting meanings, ideology, emotions, values and national identity through music (both in formal and informal channels of communication) to achieve a socially important goal – social sustainability.

Conclusion. Music is a highly effective and multifunctional communication strategy that plays a critically important role in conditions of martial law. It is necessary to develop, standardise and implement music-based communication support programmes in rehabilitation centres, volunteer hubs and healthcare facilities. To this end, specialists (musicians, psychologists) should be engaged to conduct regular group and individual music sessions aimed at reducing anxiety and restoring social ties for veterans, internally displaced persons (IDP) and affected civilians. Elements of music therapy and communicative music practices should be integrated into the curricula of secondary and primary education institutions. Music should be used as a means of reducing traumatic stress and developing emotional intelligence in children and young people who have survived the war, with an emphasis on restoring a safe social environment.

Keywords: martial law, communication strategies, musical art, personality, social stability.

References

1. Doroshenko T. V. Innovatsiina ta doslidno-eksperymentalna diialnist u sferi osvity i mystetstva v umovakh voiennoho stanu. Mystetstvo ta osvita: novatsii i perspektyvy : materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (z mizhnarodnoiu uchastiu). Chernihiv : NUChK, 2022. 184 s. [in Ukrainian].
2. Komarovska O. Realii suchasnoi mystetskoi osvity (za rezultatsamy opytuvannia pedahohichnoi spilnoty). Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. 2022. №26. kn. 1. S. 179-188. [in Ukrainian].
3. Ladonko L. S., Fedina N. M. Shliakhy rozvytku zakladiv kultury terytorialnykh hromad. Mystetstvo ta osvita: novatsii i perspektyvy : materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (z mizhnarodnoiu uchastiu). Chernihiv : NUChK, 2022. 184 s. [in Ukrainian].

4. Maslikova I. Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi kultury v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: kulturolohichni aspekt. Ukrainski kulturolohichni studii. 2023. 1(12) S. 4-9. [in Ukrainian].

5. Riabinets Kh. Muzykoterapiia v konteksti sotsialnoi readaptatsii ta stresostiikosti u voiennyi period. Mystetstvo u kryzovi periody: navchannia i terapiia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Lviv : LNU im. I. Franka, 86 s. [in Ukrainian].

6. Yak sfera kultury pidtrymuie Ukrainu vid pochatku viiny. New Voice, 2 hrudnia 2022. URL: <https://life.nv.ua/ukr/lifestyle/kulturniyfront-yak-sfera-kulturi-pidtrimuye-ukrajinu-pid-chas-viyni-50279187>. html (data zvernennia 03.11.2025). [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 11.11.2025 р.

Прийнято редакцією 11.12.2025 р.

Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 373.2.04-056.264].091.33-027.22:796

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-214-220

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МОВЛЕННЄВІЙ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Костик Любов Богданівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: l.kostyk@chnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9699-8607

Піканова Наталія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: n.pikanova@chnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-1196-5820

Коропатова Оксана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: o.koropatova@chnu.edu.ua

У статті розкрито сутність і значення логопедичних ігор у корекційній діяльності. Встановлено, що ігрові методи сприяють корекції мовленнєвих порушень, активізують когнітивні процеси, покращують фонематичний слух та розвивають мовленнєву моторику. Обґрунтовано методiku впровадження логопедичних ігор у практичну діяльність. Важливими умовами ефективності ігор є поетапність, поступове ускладнення завдань, індивідуальний підхід та варіативність ігрового матеріалу відповідно до мовленнєвих потреб дитини. Практичні результати засвідчують позитивний вплив ігрових технологій на розвиток мовлення, покращення артикуляції, корекцію мовленнєвого дихання та підвищення комунікативної активності дітей.

Ключові слова: логопедичні ігри, мовленнєва активність, ігрові методи, когнітивні процеси, мовленнєва компетентність, дидактичні ігри.

Постановка проблеми. Розвиток мовлення є одним із ключових аспектів загального розвитку дитини дошкільного віку, оскільки мовленнєва компетентність є основою успішної соціалізації, формування комунікативних навичок та підготовки до шкільного навчання. Оволодіння мовою дає змогу дитині не лише висловлювати власні думки, а й взаємодіяти з навколишнім світом, будувати міжособистісні відносини та засвоювати нову інформацію. Проте значний відсоток дітей у ранньому віці стикається з різними мовленнєвими порушеннями, що можуть ускладнити їхню адаптацію в соціальному середовищі, знизити рівень навчальної мотивації та спричинити вторинні проблеми емоційного й когнітивного характеру.

У зв'язку з цим логопедична корекція набуває особливого значення, оскільки своєчасне виявлення та виправлення мовленнєвих порушень є запорукою повноцінного розвитку дитини. Зокрема використання ігрових технологій у логопедичній роботі є одним із найефективніших підходів, адже гра виступає природним і доступним для дитини способом пізнання світу. Логопедичні ігри сприяють розвитку фонематичного слуху, артикуляційної моторики, збагаченню словникового запасу та покращенню граматичної структури мовлення. Крім того, вони стимулюють мотивацію до навчання, підвищують рівень активності дітей і створюють сприятливу емоційну атмосферу, що позитивно впливає на ефективність корекційної роботи.

Актуальність застосування логопедичних ігор як засобу корекції звуковимови в дітей пояснюється їхньою здатністю сприяти швидшому та ефективнішому виявленню порушень психічних процесів, розвитку звуконаслідування та моторики.